

59 אָמַר לִיה אֲפִי לרבה, לכאורה יש סתירה בדבריו, שהרי ברישא
 60 אמרת שאם חנטו הפירות בשישית ונלקטו בשביעית פטורים
 61 ממעשר, כפירות שביעית, ומשמע שהולכים אחר הלקיסה, ואילו
 62 בסיפא אמרת שאם חנטו בשביעית ונלקטו בשמינית גם כן פטורים
 63 ממעשר, ומשמע שהולכים אחר החנטה, אמנם בְּשִׁלְטָא מה
 64 שאמרת בסיפא של דבריו, שהולכים אחר החנטה ופטורים
 65 ממעשר, אין זו קושיא, כיון שאפשר שהסתפקת בדיון זה, וכיון
 66 שהוא ספק דאורייתא נקטת לחומרא, שיש להחשיב כפירות
 67 שביעית גם את החנטה בשביעית, וחייב הבעלים להפקירו,
 68 וממילא פטורים הפירות ממעשר, וכן חייבים בביעור מספק שמה
 69 דינם כפירות שביעית, אלא ברישא שחנטו הפירות בשישית ונלקטו
 70 בשביעית, והקלת בפירות אלו ואמרת ש'פְּטוּרָה מִן הַבִּיעוּר', אֲמַאי
 71 אמרת כן, והרי אם יש ספק בדבר יש להחמיר וללכת גם אחרי
 72 לקיסה, ולחייב בביעור, אלא ודאי טעמך הוא כיון דְּאֲמַרְיָן זיל
 73 פְּתִי הַנֶּחֱסָה – שהולכים בודאי רק אחר חנטה, וכיון שחנטו הפירות
 74 בשישית פטורים מן הביעור, אי הָכִי תִּתִּיב בְּמַעֲשֵׁר, כדון פירות
 75 שישית, ומדוע אמרת שהפירות שחנטו בשישית ונלקטו בשביעית
 76 פטורים מהמעשר. ואף לרבן גמליאל הסובר שהולכים אחר
 77 לקיסה, היינו לענין סוג המעשרות, ולא לענין שמיטה.
 78 אָמַר לִיה רבה לאביי, אמנם כן הוא שפירות שחנטו בשישית
 79 ונלקטו בשביעית פטורים מביעור כיון שהולכים בהם אחר חנטה
 80 ואינם קדושים כלל, ומה שאמרתי שהם פטורים ממעשר אין זה
 81 משום קדושת שביעית, אלא כיון שיד הבל מְשַׁמְשִׁין בָּהּ, שהרי
 82 כל השדות והפרדסים מופקרים בשנה השביעית, ואי אפשר
 83 לשמר את עצי האתרוג לבדם, ובעל כרחו של הבעלים אף עצים
 84 אלו מופקרים לכל, וְאֵת אֲמָרַת תִּתִּיב בְּמַעֲשֵׁר – וכי אפשר לחייבו
 85 במעשר, והרי הפקר פטור ממעשר.
 86 הגמרא מביאה את דעת החולק על רבה: וְרַב הִמְנוּנָא אָמַר, בַּת
 87 שְׁשִׁית שְׁנִכְנֶסְתָּ לְשָׁבִיעִית – אתרוג שחנט בשישית ונלקט בשביעית,
 88 לְעוֹלָם – דינו לכל דבר כמי שגדל בשנה הששית, וחייב במעשר
 89 ופטור מביעור, ואף שגם באתרוג יד הכל ממשמשים, מכל מקום
 90 אינו חייב להפקירו, ובני אדם שנוטלים אותו גזל הוא בידם,
 91 וממילא אין דינו כהפקר, וחייב במעשר. וְבַת שְׁבִיעִית הִנְכַּסְתָּ
 92 לְשָׁבִיעִית – ואתרוג שחנט בשביעית ונלקט בשמינית, לְעוֹלָם
 93 שְׁבִיעִית, ופטור ממעשר וחייב בביעור, כיון שבאתרוג הולכים
 94 אחר חנטתו, כשאר אילנות.
 95 נמצא שבין לרבה ובין לרב המנונא אתרוג שחנט בשישית ונלקט
 96 בשביעית אין בו קדושת שביעית, ונחלקו רק לענין חיובו במעשר,
 97 ואתרוג שחנט בשביעית ונלקט בשמינית לדברי הכל יש בו
 98 קדושת שביעית. מקשה הגמרא: מִיִּתְיָב, רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹהָנָן אָמַר
 99 מִשּׁוּם רַבִּי שְׁמַעוֹן, אֲתָרוֹג בַּת שְׁשִׁית שְׁנִכְנֶסְתָּ לְשָׁבִיעִית, פְּטוּרָה מִן
 100 הַמַּעֲשֵׁר, וּפְטוּרָה מִן הַבִּיעוּר, והטעם שפטור מביעור הוא כיון
 101 שדינו כשאר אילנות והולכים בו אחר החנטה, שהיתה בשישית,
 102 ומכל מקום פטור מן המעשר משום שְׁאִין לָךְ דָּבָר שְׁתִּיב בְּמַעֲשֵׁר
 103 אֲלֵא אִם בֶּן גִּזְלָה חָיִיב וְנִלְקָט בְּחִיּוֹב, אבל אתרוג שנלקט בשביעית
 104 שהוא זמן שכל הפירות פטורים ממעשר, ויד הכל ממשמשים גם
 105 באתרוג ונוטלים אותו, הרי הוא כהפקר, ופטור ממעשר אף שאין
 106 בו קדושת שביעית. דין נוסף: וְבַת שְׁבִיעִית שְׁנִכְנֶסְתָּ לְשָׁבִיעִית,
 107 פְּטוּרָה מִן הַמַּעֲשֵׁר, וכמבואר בתחילת דבריו שאין חיוב מעשר
 108 אלא בדבר הגדל בחיוב, וּפְטוּרָה מִן הַבִּיעוּר, אף שהחנטה היתה
 109 בשביעית, משום שְׁאִין לָךְ דָּבָר שְׁתִּיב בְּבִיעוּר, אֲלֵא אִם בֶּן גִּזְלָה
 110 בְּשָׁבִיעִית וְנִלְקָט בְּשָׁבִיעִית, ופירות אלו נלקטו בשמינית. מסיימת
 111 הגמרא את קושייתה: המבואר ברישא של דברי רבי שמעון,
 112 שאתרוג שחנט בשישית ונלקט בשביעית פטור ממעשר, קִשְׁיָא
 113 לְרַב הִמְנוּנָא הסובר שאתרוג שחנט בשישית ונלקט בשביעית חייב
 114 במעשר. והמבואר בסיפא, שאתרוג שחנט בשביעית ונלקט
 115 בשמינית פטור מביעור, קִשְׁיָא בִּין לְרַבָּה בִּין לְרַב הִמְנוּנָא, שלדברי
 116 שניהם חייב בביעור, כיון שהולכים אחר זמן החנטה.

1 מסיימת הגמרא את קושייתה: הרי מֵאֵן שְׁמַעְתָּ לִיה דְּאֲוִיל פְּתִי
 2 לְקִיפָה – מי הוא ששמענו שסובר שהולכים באתרוג אחר לקיסה,
 3 כמבואר בברייתא שהלקיסה היא שקובעת את שנת המעשר של
 4 האתרוג, הרי זהו רַבֵּן גַּמְלִיאֵל, וְאֵף עַל פִּי כֵן קִתְּנִי בברייתא שראש
 5 השנה של אתרוג הוא שְׁבַט, ומוכח שאף לרבן גמליאל שהולכים
 6 אחר הלקיסה, מכל מקום ראש השנה לאתרוג הוא שבט, כשאר
 7 אילנות, ולא תשרי כירקות, ושלא כדברי רבה בר רב הונא.
 8 מתרצת הגמרא: אֲלֵא אִי אֲתָמַר הָכִי אֲתָמַר – אלא מה שנאמר
 9 בשם רבה בר רב הונא, על כרחך שכך נאמר, אָמַר רַבָּה בְּרַב
 10 הוֹנָא, אֵף עַל גַּב דְּאָמַר רַבֵּן גַּמְלִיאֵל אֲתָרוֹג אַחֲרֵי לְקִיפָה בִּירָק, מכל
 11 מקום ראש השנה שְׁלוֹ הוא בְּשִׁבְטָא, כאילן, ולא בתשרי כירקות.
 12 *

13 שנינו בברייתא (ד): 'ליקט אתרוג וכו', היתה שנה שלישית נכנסת
 14 לרביעית' וכו'. שואלת הגמרא: מֵאֵי שְׁנָא הָתָם – מדוע שונה
 15 הלשון לגבי ירקות, דְּקִתְּנִי בברייתא (יב) לגבי המלקט קודם ראש
 16 השנה ואחרי ראש השנה 'אִם הָיְתָה שְׁנֵינָה נִכְנְסָת לְשָׁלִישִׁית, וּמֵאֵי
 17 שְׁנָא הָתָם, לגבי אתרוג, דְּקִתְּנִי בברייתא (ד): 'אִם הָיְתָה שְׁלִישִׁית
 18 נִכְנְסָת לְרִבְעִית'.
 19 מתרצת הגמרא: מִלֵּיתָא אֲנֵב אוֹרְחִיהָ קָא מְשַׁמֵּעַ לֵן – אגב עיקר
 20 הדין האמור בברייתא לגבי אתרוג השמייענו התנא דבר נוסף, בכך
 21 שנקט אופן שנכנסה השנה השלישית לרביעית, דְּעַץ הָאֲתָרוֹג
 22 קִשְׁיָא לִיה יָדָא – מוזק לו משמוש הידיים, וְאִידִי דְּמִשְׁמָשִׁי בִּיה
 23 כּוֹלִי עֲלֵמָא בְּשָׁבִיעִית – וכיון שבשנה השביעית ממשמשים בו
 24 הרבה בני אדם, שהרי פירותיו הפקר, וכולם נוטלים אותם, משום
 25 כך, לֹא מַעֲיֵן פְּרִי עַד תֵּלֵת שָׁנִין – אינו מוציא פירות חדשים עד אחר
 26 שלש שנים, ולכן נקטה הברייתא אופן שהיתה שנה שלישית
 27 לשמיטה נכנסת לרביעית, כיון שקודם לכן אין כלל פירות בעץ
 28 האתרוג.
 29 *

30 הגמרא דנה כיצד מחשבים את חמשה עשר בשבט, שהוא ראש
 31 השנה לאילן: בְּעָא מִינֵיהּ – שאל רבי יוחנן מרבי ינאי, עַץ הָאֲתָרוֹג,
 32 וכן שאר אילנות, ראש השנה שְׁלוֹ אִיִּתִי. אָמַר לִיה רבי ינאי,
 33 בְּשִׁבְטָא. חזר ושאלו רבי יוחנן, האם כוונתו לשבט הַחֲדָשִׁים – למנן
 34 חדשי הלבנה, או לְשִׁבְטָא דְּקִיפָה – שבט של תקופת החמה, ו'ישבט'
 35 זה מתחיל שלשים יום לאחר תחילת תקופת טבת, והטעם לומר כן
 36 הוא משום שבישול הפירות נעשה מכח החמה. אָמַר לִיה רבי ינאי,
 37 כוונתי לשבט הַחֲדָשִׁים – למנן חדשי הלבנה, משום שבישול
 38 הפירות תלוי גם בו.
 39 *

40 בְּעָא מִינֵיהּ רַבָּא מִרְבַּנְהוּ, וְאָמַר לֵיה – ויש אומרים ששאל כן רבי
 41 יוחנן מרבי ינאי, אִם הָיְתָה הַשְּׁנָה מְעוּבָרָת, מָהוּ, האם כיון שעבור
 42 השנה נעשה כדי להשוות את חדשי הלבנה לחדשי החמה, נמצא
 43 שאדר ראשון הוא במקום שבט של כל השנים, ובו יהיה ראש
 44 השנה לאילנות, או שגם בשנה זו ראש השנה הוא בשבט. אָמַר
 45 לִיה, תֵּלֵף אַחֲרֵי רֹב שָׁנִים שאינן מעוברות, שראש השנה הוא
 46 בשבט, ואף בשנה מעוברת לא שינו את הדבר, וראש השנה הוא
 47 בשבט.
 48 *

49 הגמרא דנה באתרוג שגדל מקצתו בשמיטה ומקצתו בשנה
 50 אחרת: אָמַר רַבָּה, עַץ אֲתָרוֹג, בַּת שְׁנָה שְׁשִׁית שְׁנִכְנֶסְתָּ לַשְּׁנָה
 51 הַשְּׁבִיעִית – שחנט בשישית, ונלקט בשביעית, פְּטוּרָה מִן הַמַּעֲשֵׁר,
 52 והבינה הגמרא שזוהו משום שדינם כפירות שביעית, וּפְטוּרָה מִן
 53 הַבִּיעוּר – אין בפירות אלו קדושת שביעית, ואינו חייב לבערם
 54 מהבית לאחר שכלה לחיה מן השדה. דִּין נוסף: וְאֲתָרוֹג בַּת שְׁבִיעִית
 55 שְׁנִכְנֶסְתָּ לְשָׁבִיעִית – שחנטו פירותיו בשביעית ונלקטו בשמינית,
 56 פְּטוּרָה בְּמַעֲשֵׁר, וְחִיּוּבָתָּ בְּבִיעוּר, משום שקדושת שביעית נוהגת
 57 בפירות אלו, ולכך הם פטורים ממעשר, וחייבים בביעור, כדון
 58 פירות שביעית.

המשך ביאור למסכת ראש השנה ליום שישי עמ' א

1 מתרצת הגמרא את שתי הקושיות: נידון זה, אם הולכים באתרוג
2 אחר חנטה או אחר לקיטה, תנאי היא – נחלקו בו תנאים, דתניא,
3 אמר רבי יוסי, אבטולמוס העיד משום חמשה זקנים, אתרוג הולכים
4 בו אחר זמן לקיטתו לענין מעשר, כלומר, שנת המעשר שלו נקבעת
5 לפי זמן לקיטתו, ורבותינו נמנו באושא ואמרו שלא כדבריו, אלא

6 הולכים באתרוג אחר לקיטתו בין למעשר בין לשביעית.
7 מקשה הגמרא: 'שביעית' מאן דכר שמייה – וכי הוזכר בדברי
8 אבטולמוס דין האתרוג בשביעית, שמחמת כן באו חכמים לחלוק
9 ולומר שגם לענין שביעית הולכים בו אחר לקיטה.

מקשה ריש לקיש: איתביה ריש לקיש לרבי יוחנן, שנינו במשנה
(שביעית פ"ה מ"א), בנות שות – תאנים לבנות הנקראות 'בנות שוח',
וזמן גדילתם בעץ נמשך זמן רב, שביעית שלהן נוגהת בשנה השנייה
לשמיתה, כלומר, תאנים אלו הנלקטות בשנה השנייה לשמיתה
קדושות בקדושת שביעית, כפי שפשוט את פירותיהן לשלש
השנים, ופירות שנלקטו בשנה השנייה חנטו לפני שלש שנים, בשנה
השביעית, ומוכח אם כן שאף בפירות שעושים בריכה אחת
ונלקטים בבת אחת, הולכים בהם אחר חנטה, ושלא כרבי יוחנן
שאמר שההלכה כרבי נחמיה. אישתיך – שתק רבי יוחנן ולא
השיב לריש לקיש.
אמר ליה רבי אבא הכהן לרבי יוסי הכהן, אמאי אישתיך רבי יוחנן,
שמשמע מכך שאין לו תשובה והוא מודה לדבריו, לימא ליה –
היה לו לומר לריש לקיש, אמאי לא אבא רבי נחמיה, ואת אמרת
לי רבנן – אני אמרתי לך שנהגו העם כרבי נחמיה, ואתה מקשה
עלי ממשנה המביאה את שיטת חכמים החולקים על רבי נחמיה
וסוברים שבכל הפירות הולכים אחר חנטה.
השיב רבי יוסי הכהן לרבי אבא הכהן: אין זו תשובה על קושיית
ריש לקיש, משום דאמר ליה – משום שריש לקיש היה חוזר ואומר
לו, וכי שבקת רבנן ועבדת רבבי נחמיה – האם הנחת את דברי
חכמים המרובים, ופסקת הלכה כרבי נחמיה, שהוא יחיד.
חזר והקשה רבי אבא הכהן לרבי יוסי הכהן: ולימא ליה רבי יוחנן,
קאמינא לך 'נהגו' – אני אמרתי רק שנהגו העם כרבי נחמיה, ואת
אמרת לי איסורא – ואתה מקשה לי מדברי חכמים שבמשנה
שהולכים אחר חנטה, וממילא אסור ללכת אחר לקיטה, והרי גם
אני סובר שיש לפסוק הלכה כחכמים, ורק אמרתי שנהגו העם
כרבי נחמיה. השיב לו רבי יוסי הכהן: עדיין אין זו תשובה לקושיית
ריש לקיש, דאמר ליה – שהיה ריש לקיש אומר לו, וכי במקום
איסורא כי נהגו שבקין (ליה) [להו] – האם במקום שיש איסור
בדבר מניחין את העם לנהוג כן, ואין מוחין בידם. חזר והקשה רבי
אבא הכהן: ולימא ליה רבי יוחנן לריש לקיש, כי אמאי לא אבא
מה שאמרתי לך שנהגו העם כרבי נחמיה, לילך אחר לקיטה, היינו
במעשר חרובין שהוא מדרבנן, ככל פירות האילן, ובוז לא החמירו
חכמים לתקן כעין דאורייתא, ואת אמרת לי שביעית דאורייתא –
ואתה מקשה לי מהמשנה העוסקת בדיני שביעית, שמדאורייתא
הולכים בהם אחר חנטה, ובוז בודאי אם היו נוהגים שלא כדין
היה ראוי למחות בהם.
אלא אמר רבי אבא הכהן, תמינהי אם אכן השיב ריש לקיש
לתשובה זו – תמה אני האם באמת הקשה ריש לקיש על רבי יוחנן
קושיא זו מהמשנה של בנות שוח, כיון שהדבר פשוט שיש לענות
עליה תשובה זו, שיש חילוק בין מעשר דרבנן לשביעית
דאורייתא.
מקשה הגמרא: מה שייך להסתפק 'אם השיב ריש לקיש, הא
איתקב – הרי מצינו שהקשה ריש לקיש לרבי יוחנן ממשנה זו. אלא
אימא – אלא כך תאמר את דברי רבי אבא הכהן, תמדיהי אם קיבלה
רבי יוחנן לראיה שהביא ריש לקיש מדינים של בנות שוח
בשביעית, וחזר בו מדבריו שנהגו העם כרבי נחמיה, ומשום כך
שתק, או אם לא קיבלה רבי יוחנן, ולא חזר בו מדבריו, והטעם
ששתק הוא משום שלא ראה צורך לענות על קושיא זו, כיון שיש
לחלק בפשיטות בין מעשר שהוא דרבנן לבין שביעית שהוא מן
התורה.

מתרצת הגמרא: ברייתא זו, חסורי מיחסף, והכי קתני – חסרה
היא המשנה ויש להוסיף בה מילים, וכך יש לשנותה, אבטלמוס
העדי משום חמשה זקנים, באחרונם הולכים אחר לקיטתו לענין שנת
המעשר, ואחר ההנפה לענין שביעית, שאם חנט בשיעית אין בו
קדושת שביעית, ואם חנט בשביעית יש בו קדושה וחייב בביעור,
אף אם נלקט בשמינית. ודברינו נמנו באיפשא ואמרו שלא כדבריו,
אלא הולכים באתרוג אחר לקיטתו בין למעשר בין לשביעית. ולפי
זה מתורצת הקושיא מהסיפא על רבה ורב המנונא שאמרו
שבאתרוג הולכים אחר זמן החנטה, כיון שהם סוברים
כאבטלמוס האומר כן. וכן מיושבת הקושיא מהרישא על רב
המנונא, כיון שהוא סובר שלדעת אבטלמוס שאתרוג שחנט
בשיעית ונלקט בשביעית פטור מביעור, הרי הוא חייב במעשר,
אף שיד הכל ממשמשים בו, ונחלק על רבי שמעון בן יהודה
הסובר שאתרוג זה פטור ממעשר. אמנם רבה סובר שאף לדעת
אבטלמוס הסובר שאין בו קדושת שביעית, ולכן פטור מביעור,
מכל מקום פטור ממעשר, כיון שהכל ממשמשים בו, ומדין הפקר.
איתמר – נאמר בבית המדרש, רבי יוחנן וריש לקיש דאמיני תרתייהו
– אמרו שניהם הלכה זו, אתרוג בת ששית – שחנט בשיעית,
שנכנסה לשביעית – שנלקט בשביעית, לעולם ששית – לכל הדינים
הרי הוא כגדל בשיעית, ואין בו קדושת שביעית וחייב במעשרות,
משום שהולכים לגמרי אחר חנטה. וכן כי אתא רבין אמר רבי
יוחנן, אתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית, אפילו אם גדל בשיעית
רק ביום, ונעשית בשביעית גדול ככפר, חייבין עליה משום טבל,
כלומר, הרי הוא חייב במעשרות כדין השנה השישית, כיון שחנט
בשיעית.

*

הגמרא מביאה ברייתא בענין קביעת שנת המעשר באילן: תנו
רבנן, אילן שחננו פירותיו קודם חמשה עשר בשבט, מתעשר לשנה
שעברה, שהרי בפירות האילן הולכים אחר החנטה, ואילן שחנטו
פירותיו אחר חמשה עשר בשבט, מתעשר לשנה הבאה – כשנה זו,
שבה חנטו, אף אם ילקטו רק בשנה שאחריה. אמר רבי נחמיה,
במה דברים אמורים – שהולכים באילן אחר חנטה, פאילן שעושה
שתי בריכות בשנה – באילן שמוציא פירות פעמיים בשנה.
לפני שתביא הגמרא את המשך דברי רבי נחמיה, היא מקשה על
לשונו. מקשה הגמרא: 'שתי בריכות' סלקא דעתך – וכי לשון
'בריכה' שייכת באילנות, והרי אינה אלא בעופות שכל שני ולדות
שנולדים ביחד מכונים 'בריכה'. אלא אימא בדברי רבי נחמיה
שמדובר באילן העושה פעם שתי בריכות, כלומר אילן שאין
פירותיו מבשילים ונגמרים בבת אחת, כגון עץ התאנה, שבכל
פעם מבשילים ונגמרים פירות נוספים, וכיון שאין כל הפירות
נלקטים בבת אחת אמרו חכמים שלא ילכו בהם אחר חלקיטה,
כדי שלא יהא חילוק בדין המעשרות בפירות אותו עץ עצמו, אלא
ילכו אחר החנטה, וכיון שכל הפירות חנטו יחד, שנת המעשר
שלהם שנה.
מביאה הגמרא את המשך דברי רבי נחמיה שבברייתא: אכל אילן
העושה בריכה אחת – שכל פירותיו מבשילים ונלקטים יחד, כגון
דקלים וזיתים וחרובין, הולכים בהם אחר לקיטה, ולכן אף על פי
שחננו פירותיהן קודם חמשה עשר בשבט, כיון שנלקטו לאחר
חמשה עשר בשבט, מתעשרין לשנה הבאה.
אמר רבי יוחנן, נהגו העם בחרובין ושאר אילנות שנלקטים בבת
אחת ברבי נחמיה, שהולכים בהם אחר לקיטה.